

Anis H. Bajrektarević
Beč (Austrija) / Vienna (Austria)
anis@corpsdiplomatie.cd

UDK / UDC 172:32(4)

Primljeno / Received: 02. 10. 2025.

Prihvaćeno / Accepted: 29. 12. 2025.

**PROGONJENA DVJEMA AKTUALNIM GUERNIKAMA,
EUROPA TRAŽI SVOJ MORALNI TRIJUMF
(POUKE IZ ISLANDA, BUTANA I NOVOG ZELANDA)**

**HAUNTED BY TWO CONTEMPORARY GUERNICAS,
EUROPE SEEKS ITS MORAL TRIUMPH
(LESSONS FROM ICELAND, BHUTAN AND NEW ZEALAND)**

„Nisu zidovi ti koji čine zatvor, već sami zatvorenici.”

— Mak Dizdar

Uvod

Gonjen dvjema gernikama, koje lakomisleno zovemo sukobima, bez kraja i jasna početka - Palestinom i Ukrajinom - te zarobljen u ciklusu konfrontacijske beznade, europski kontinent se čuti demoralizirano i dezorijentirano, deindustrijalizirano i obespravljeno. Svjedočeći gubitku sopstvene geopolitičke centralnosti, raspadu globalne suradnje — moglo bi se reći: deglobalizaciji (slowbalisation)— svojom nutar-njem razognjištavanju, urušavanju društvene kohezije i pucanju međugeneracijskog ugovora. Europa očajnički traži ne samo stabilnost, već i svoj moralni trijumf.

Što bi moglo označiti takvu prekretnicu? Je li strateško razdvajanje i geoekonomska binarizacija izlaz iz trenutnog stanja? Postoji li, na horizontu dostižne budućnosti, model obnove — utemeljen ne na apstraktnim geopolitičkim ambicijama, već na opipljivoj, stvarnoj dobrobiti svih svojih građana? U potrazi za odgovorom, Europa bi mogla pogledati ne prema svojoj (selektivno tumačenoj) prošlosti ili (zavaravajućoj) moći, već prema svojim prioritetima – budućim naraštajima.

Island, Butan i Novi Zeland: Tri pravca redefiniranja prosperiteta

U svijetu kojim često dominiraju gospodarski pokazatelji poput bruto domaćeg proizvoda (BDP), neke su se države usudile preispitati što znači istinski napredovati. Umjesto da teže isključivo financijskoj dobiti, zemlje poput Islanda, Butana i Novog Zelanda poduzele su hrabre korake kako bi dale prednost cjelokupnoj dobrobiti svojih građana. Nedavna promjena u Islandu prema četverodnevnom radnom tjednu na nacionalnoj razini, dugogodišnji naglasak Butana na Bruto nacionalnoj sreći (GNH), te proračunski okvir Novog Zelanda usmjeren na dobrobit, ilustriraju tri različita, ali duboko povezana pristupa redefiniranju napretka u 21. stoljeću.

Island: Revolucija ravnoteže između rada i života

Od 2019. godine, Island je na čelu inovativnog eksperimenta u reformi radnog vremena. Kroz niz pokusa koje su vodili gradsko vijeće Reykjavíka i nacionalna vlada, zemlja je testirala skraćeno radno vrijeme za tisuće radnika — bez smanjenja plaće (Haraldsson & Kellam, 2021). Rezultati su bili iznimno pozitivni: poboljšana ravnoteža između poslovnog i privatnog života, niže razine stresa, a u mnogim slučajevima i veća produktivnost.

Islandski model osporava pretpostavku da više radnih sati znači i veću učinkovitost. Osim toga, doveo je do pozitivnih promjena u rodnoj ravnopravnosti: muškarci i žene izvijestili su o ravnomjernijem dijeljenju kućanskih i roditeljskih obaveza, čime je skraćeni radni tjedan postao ne samo radna reforma već i kulturni pomak.

Za razliku od dominantnih narativa koji nove tehnologije (poput umjetne inteligencije) povezuju s masovnim gubitkom radnih mjesta, islandski slučaj predstavlja izuzetno svijetlu iznimku. Ova transformacija odražava širu nacionalnu predanost mentalnom zdravlju, jednakosti i općem blagostanju. Islandski uspjeh pokazuje da redefiniranje radnog tjedna može poboljšati kako kvalitetu života, tako i gospodarsku učinkovitost.

Jednostavno rečeno, nove tehnologije mogu biti sredstvo **samoostvarenja za mnoge**, a ne samo **profit za nekolicinu**.

Butan: Sreća iznad BDP-a, razvoj iznad rasta

Butan je svjetski primjer zemlje koja je službeno odbacila BDP kao jedino mjerilo napretka. Od 1970-ih godina, država je prihvatila filozofiju Bruto nacionalne sreće (GNH) – razvojni pristup strukturiran oko devet područja, uključujući psihološku dobrobit, zdravstvo, obrazovanje, dobro upravljanje i ekološku raznolikost (Ura et al., 2012). Ovaj višedimenzionalni model osmišljen je kako bi se osiguralo da materijalni rast ne dolazi na račun duhovnog i okolišnog integriteta.

Butanske politike odražavaju tu filozofiju. Zemlja je ne samo **karbon-negativna** — apsorbira više ugljika nego što ga emitira — već Ustavom nalaže očuvanje najmanje 60% šumskog pokrova (Kraljevska vlada Butana, 2008). Turizam je ograničen kako bi se smanjio kulturni i ekološki utjecaj, a svi nacionalni planovi moraju proći kroz GNH alat za procjenu politika. Sreća pojedinca u Butanu je ustavom zagarantirana kategorija.

Već je Rimski Klub u svojem ključnom izvještaju iz 1972. godine *Granice rasta* upozorio da će nekontrolirani gospodarski i populacijski rast neminovno doći u sukob s ograničenim resursima planeta (Meadows et al., 1972). Filozofija Butanovog razvoja može se promatrati kao rijedak primjer stvarne primjene te spoznaje: zemlja koja oblikuje svoje politike prema planetarnim granicama prije nego ih prekorači.

Butan **nije protiv gospodarskog rasta**, već mu daje smisao kroz **društveni razvoj**, slijedeći matricu 3M: **maksimalno dobro za maksimalan broj vrsta tijekom maksimum vremena**.

Novi Zeland: Proračun usmjeren na dobrobit

Novi Zeland je jedan od pionira u implementaciji proračuna usmjerenog na dobrobit, koncepta koji je uveden 2019. godine pod vodstvom tadašnjeg premijera Jacinde Ardern (i ministar financija Grant Robertson). Ovaj pristup znači da se državna sredstva i politike ne mjere isključivo ekonomskim pokazateljima kao što je BDP, već i njihovim utjecajem na kvalitetu života, zdravlje, obrazovanje, okoliš i socijalnu pravednost, te sveukupnu koheziju društva. (Prednost se daje dugoročnim ciljevima zajednice koji uključuju smanjenje nejednakosti i zaštitu prirodnih resursa, te podršku marginaliziranim zajednicama, poput *Maori* i *Pasifika* naroda.)

Ovaj model predstavlja snažan primjer kako zemlje mogu težiti održivom i inkluzivnom razvoju, usklađujući gospodarski rast s ljudskim i ekološkim potrebama. Tamošnja praksa potiče druge države da preispitaju svoje prioritete i pređu s uskog fokusa na ekonomske brojke na sveobuhvatnije mjere stvarnog prosperiteta zajednice.

Kako ističe ekonomist Thomas Piketty u djelu *Kapital i ideologija*: „**Svako ljudsko društvo mora opravdati svoje nejednakosti; ako se za njih ne pronadu razlozi, cijeli politički i društveni poredak mogao bi se urušiti**“ (Piketty, 2020., str. 6).

Island, Butan i Novi Zeland kao i mnogi sporadici primjeri iz Latinske Amerike (poput onih Urugvaja, Brazila, Perua, Meksika, Argentine, Venecuele) implicitno odgovaraju na ovaj izazov smanjenjem strukturnih nejednakosti i ugradnjom dobrobiti u svoje političke okvire.

Globalni pokret prema dobrobiti

Iako se detalji razlikuju, Island, Butan i Novi Zeland predstavljaju značajan pomak u nacionalnim prioritetima. Oni izazivaju dominantni globalni narativ koji uspjeh definira isključivo kroz ekonomske pokazatelje. Njihova iskustva pokazuju da je moguće podići zdravlje, jednakost, održivost i sreću bez žrtvovanja prosperiteta.

Trend je pravovremen: Svijet danas suočava se s epidemijom iscrpljenosti, klimatskim krizama, urušavanjem društvene kohezije, rastućom nejednakošću i prekomjernom militarizacijom umjesto dobrosusjedskom kolektivnom sigurnošću. Tradicionalni model rasta po svaku cijenu više nije dovoljan; Niti veća proizvodnja vodi prosperitetu, niti povećanje sigurnosnih troškova donosi veću stabilnost i sigurnost. Izvještaj *Granice rasta* predvidio je sustavni kolaps ukoliko se društva ne udalje od potrage za beskonačnim materijalnim rastom (Meadows i sur., 1972). Ovo upozorenje, koje i desetljećima kasnije potvrđuju liječnici sociolozi i ekonomisti, danas je važnije nego ikad.

Kako piše Piketty (2014), „**Povijest nejednakosti oblikuju načini na koje se gospodarski, društveni i politički sustavi međusobno isprepliću**“ (str. 20). Ove tri zemlje, kao i mnogi raniji prijemjeri, nude model interakcije koji promiče dostojanstvo, pravdu, uključenost i koheziju, umjesto puke ekspanzije.

Pravo na analogni život i mentalnu ravnotežu u doba prekomjerne digitalizacije

Paralelno sa strukturnim gospodarskim reformama, svaki značajan pomak prema dobrobiti u Europi mora također prepoznati psihološke i društvene troškove stalne digitalne izloženosti. Najnovija uključivanja digitalnih platformi u gotovo sve aspekte života — rad, obrazovanje, upravljanje, pa čak i slobodno vrijeme — stvorila su ono što mnogi danas nazivaju kulturom stalne dostupnosti. To nije samo izbrisalo granice između javnog i privatnog života, stvarnog i simuliranog, već je pridonijelo i rastućim razinama anksioznosti, sindromu izgaranja (burnout) i digitalnoj iscrpljenosti, osobito među mlađim generacijama.

Plan oporavka utemeljen na dobrobiti mora braniti ono što bi se moglo nazvati temeljnim, pravom na analogni život — pravom na smisleno vrijeme izvan mreže, bez posredovanja ekrana, algoritama ili obavijesti. Javne institucije, radna mjesta i škole trebale bi aktivno promicati “analogne vikende”, programe uranjanja u prirodu i zone bez ekrana kako bi se vratila pažnja, mentalna ravnoteža i ljudska povezanost.

Kao što je dalekovidno primijetio Erich Fromm, moderni čovjek riskira da postane “‘imati‘ umjesto ‘biti‘, zarobljen u načinu postojanja kojim dominira posjedovanje i potrošnja, umjesto autentičnog iskustva i prisutnosti“ (Fromm, 1976., str. 41). Zaštita analognog prostora i usporavanje, nije nostalgичni čin, već strateško ulaganje u mentalnu otpornost i građansku koheziju u dobu pretjerane stimulacije, osobito za mlađe generacije naših društava. (Modaliteti analognih povlačenja, kao što su oni koje nudi Globalna akademija za buduće upravljanje (Global Academy for Future Governance), vrijedni su modeli za razmišljanje, mentalnu regeneraciju i prilagodbu.)

Plan oporavka za Europsku Uniju i njene zemlje kandidate

Slijedstveno, velik dio Europske unije — a osobito zemlje kandidati — suočavaju se sa strukturnom stagnacijom. Regionalne nejednakosti, (dugotrajna) nezaposlenost mladih, demografski pad i erozija demokracije (apstinencija birača) odražavaju širu krizu legitimnosti i svrhe. Iako je kratkoročni oporavak EU-a (intervencija primarne emisije) pružio privremeni poticaj, dublji strukturni problemi ostaju neriješeni.

Bivši grčki ministar financija Yanis Varoufakis tvrdi da je europski gospodarski okvir često vođen tehnokratskom logikom koja izolira fiskalnu politiku od demokratske kontrole (Varoufakis, 2017). U svojim djelima zagovara radikalnu demokratizaciju gospodarskog života, javna ulaganja u zelenu tehnologiju i zamjenu ekstraktivnog kapitalizma participativnim modelima (Varoufakis, 2020) – sličnima jugoslavenskim modelima društvenog (a ne državnog) samoupravljanja, takozvanim samoupravnim interesnim zajednicama rada (SIZ i OUR).

Te ideje, prethodno provedene u Jugoslaviji, Španjolskoj (Mondragon), Pareconu (inicijativa Alberta-Hahnela), radničkim zadrugama u vlasništvu radnika (npr. SAD, Argentina, Italija) i izraelskim kibucima, snažno su usklađene s modelima upravljanja usmjerenim na dobrobit koji su nedavno provedeni na Islandu, u Butanu i na Novom Zelandu. Zealand.¹

Europski plan oporavka inspiriran ovim primjerima uključivao bi šest strateških smjernica:

1. **Institucionalizacija dobrobiti, smanjenje nejednakosti i pravedno društvo:** Europska unija trebala bi službeno integrirati pokazatelje dobrobiti — poput *OECD-ova Indeksa boljeg života* (ili DBH, or the HDI of UNDP-ija) — u svoje okvire za financiranje i evaluaciju, osobito unutar kohezijskih i pretpristupnih politika. To bi trebalo biti povezano s kvalitetnim obrazovanjem i zdravstvom, progresivnim oporezivanjem i sustavima socijalne sigurnosti koji štite ranjive skupine, pristupačnim stanovanjem, borbom protiv generacijske diskriminacije te stvaranjem jednakih socioekonomskih i demografskih prilika za cjelokupno stanovništvo; uz poticanje samoostvarenja i osobnog razvoja;

¹ Vrijedi istaknuti stvarne pokušaje poštivanja autonomije rada i samoostvarenja društva u cjelini — koji su se oslanjali na Antonia Gramscija, Herberta Marcusea, kao i na radove Erika Olina Wrighta, Murraya Bookchina, Michaela Polanyija te autora Parecon-a: Michaela Alberta i Robina Hahnela. Ipak, s obzirom na njegovu planetarnu prisutnost, te kontekst suvremenog djelovanja, mislilac koji je najbliži tim idejama jest Friedrich Hayek. I doista, jugoslavenski sustav samoupravljanja predstavlja najpotpuniju i najrazrađeniju realizaciju osnovne Hayekove (socio)ekonomske teorije. I Hayekova teorija, kao i jugoslavenska praksa, smatrali su sljedeće ključnima za trajni uspjeh društva: (i) decentralizaciju; (ii) optimizaciju tržišnih mehanizama; (iii) ograničenje centralnog planiranja, te (iv) jačanje slobode i autonomije. Naravno, dok je Hayek bio primarno usmjeren na čisto ekonomske potrebe, jugoslavenski je sustav pokazao izrazitu brigu za **širu i trajnu društvenu dobrobit**, uklanjajući mnoge skrivene troškove koji inače opterećuju društvo.

2. **Reforma radnih struktura:** Kao što je to učinio Island, Europa bi trebala pokrenuti pilot-programe kraćeg radnog tjedna, fleksibilnog radnog vremena i univerzalnih programa skrbi. Ove promjene izravno bi se usmjerile na smanjenje izgaranja (burnout) i poboljšanje ravnoteže između poslovnog i privatnog života za sve generacije. Ukratko, tehnologija bi trebala služiti ljudima, a ne raditi protiv njih — spajajući ljudski razvoj i sveukupni napredak radno sposobnog stanovništva s rastom potaknutim inovativnim tehnologijama;
3. **Generacijska tranzicija i zapošljavanje mladih:** Europa mora odgovoriti na rastuću krizu dugotrajne nezaposlenosti i podzaposlenosti mladih. Trajan međugeneracijski ugovor, kao i generacijska obnova, zahtijevaju velika ulaganja u obrazovanje, zelene i digitalne vještine, naukovanja i osiguravanje puta prema smislenom i dostojanstvenom radu. **„Novi međugeneracijski sporazum“** mogao bi spriječiti ekonomsku obeshrabrenost i iseljavanje koje ugrožava demografsku ravnotežu u mnogim dijelovima Europe;
4. **Demografska obnova i uredne migracije:** Niske stope nataliteta i starenje stanovništva, osobito u južnoj, srednjoj i istočnoj Europi, predstavljaju strukturne rizike za društveni ugovor i održivost. Ključne su politike koje spajaju ravnotežu između poslovnog i privatnog života (kao što su dostupnost skrbi za djecu i roditeljski dopust), pristupačno stanovanje i strategije zadržavanja mladih, te pomoć roditeljima. Bez generacijske obnove, europski sustavi socijalne skrbi i demokratske institucije riskiraju stagnaciju. Europa mora rješavati temeljne uzroke prisilnih migracija i podržati **povratak ekonomskih migranata i „nomada socijalne pomoći“**, povezujući ga s gospodarskim razvojem regija iz kojih ti migranti potječu – to je i socijalno i ekonomski jeftinije;
5. **Pretjerana sigurnizacija i okolišna ograničenja, zelena ulaganja:** **Podsjećajući se na** upozorenja iz izvještaja *Granice rasta* (Meadows i sur., 1972), Europa se mora suzdržati od huškanja na rat i deklarativne prekomjerne militarizacije, dok hitno redefinira svoju politiku prema susjedstvu (arktička politika, istočna politika, oživljavanje euro-mediteranskog Barcelonskog procesa, uravnotežena transatlantska politika uključivanjem Srednje i Latinske Amerike). Zelena ulaganja trebala bi prvenstveno osigurati čiste i pouzdane izvore energije, ali i održive načine prijevoza diljem kontinentalne Europe — poput mreža brzih željeznica. Ova tranzicija — prema održivoj infrastrukturi, lokalnoj otpornosti i ekološkoj regeneraciji — ne smije se promatrati kao trošak, već kao **generacijska obveza**. Ne kao teret, nego kao **prilika**;

6. **Demokratizacija donošenja politika:** Nadahnuta pozivima Yanisa Varoufakisa na ekonomsku demokratizaciju, kao i prijašnjim jugoslavenskim modelom samoupravljanja – uključujući SDK (sustav beznaknadne monetarne/financijske infrastrukture),² – Europska unija trebala bi proširiti participativno upravljanje putem građanskih skupština, regionalnih vijeća te društvenog i međugeneracijskog dijaloga. Ovi mehanizmi pomogli bi preokrenuti deficit povjerenja i demokracije te osigurati da se **mlađe generacije doista osjećaju uključenima i saslušanima** u procesima donošenja odluka.

Putem obnove Europe

Island, Butan i Novi Zeland, i slični primjeri prije, predstavljaju različite, ali usklađene trendove u upravljanju: prioritet dobrobiti nad tradicionalnim ekonomskim pokazateljima. Bilo kroz skraćeni radni tjedan, razvoj temeljen na sreći ili proračun usmjeren na dobrobit, ove zemlje utiru put prema humanijoj i održivijoj budućnosti. Rad Thomasa Pikettyja, a prije njega Praxisovaca, dodatno potvrđuje potrebu za takvim promišljanjem. Kako on tvrdi, trajna nejednakost ne može se razumjeti odvojeno od sustava koji je proizvode i opravdavaju. Rimski Klub je prije nekoliko desetljeća upozorio da planeta sama ne može podnijeti dominantne ekonomske modele koje smo naslijedili. Yanis Varoufakis dodaje da demokracija mora ponovno biti u središtu ekonomskog dizajna, što potvrđuje i uspješno testirani jugoslavenski model društvenog vlasništva i samoupravljanja.³

Za EFTA-u, Europsku uniju i njezine zemlje kandidate, ovo nije samo trenutak za gospodarsko popravljavanje — već i za generacijsku obnovu. Uz hrabar zaokret prema dobrobiti, uključivosti, osnaživanju mladih te hitnim

² Apsolutno je fascinantno i izuzetno poučno usporediti blockchain i jugoslavenski SDK (Služba društvenog knjigovodstva). Stoga autor ovog teksta poziva istraživače i praktičare da detaljnije prouče SDK sustav radi daljnjeg unapređenja bankarskog i financijskog sustava. Iako se znatno razlikuju po tehnologiji i povijesnom kontekstu, ova dva sustava dijele brojne konceptualne sličnosti u načinu na koji upravljaju odgovornošću, naknadama, decentralizacijom i transparentnošću. Jugoslavenski SDK je, na mnogo načina, predstavljao proto-blockchain ideju u centraliziranom, društveno-vlasničkom obliku: (i) Funkcionirao je kao klirinška kuća ili državni registar, ne naplaćujući nikakve naknade za svoje usluge. Dakle, bio je domaći javni servis, a ne (inozemno kontrolirana) institucija koja teži profitu; (ii) Ugrađivao je povjerenje i usklađenost unutar decentralizirane financijske infrastrukture; (iii) Omogućavao je transparentnost i kontrolu putem centraliziranog društvenog nadzora i javnog vođenja evidencije; (iv) Težio je sistemskoj odgovornosti, slično onome čemu današnji blockchain sustavi teže; (v) uživao punu podršku i povjerenje cijele zajednice jer je iznjedrio iz sopstvenog društva.

³ Jedna od najutjecajnijih figura književnosti, politike i kulture modernog doba, Jean-Paul Sartre, poznato je rekao: „Jugoslavija je ostvarenje moje filozofije.”

rješavanjem problema prevelike financijalizacije, prekomjerne digitalizacije, pretjerane sigurnizacije i prekomjerne potrošnje, uzimajući u obzir ekološke granice, Europa može izgraditi novu osnovu za prosperitet — koja služi i njezinim građanima i planetu, te postaje model za mnoge buduće generacije.

Je li moralni trijumf dostižan?

Na kraju, hoće li Europa ikada ponovno moći moralno trijumfirati? Glavne prepreke takvom postignuću, osobito uzimajući u obzir gubitak inicijative kontinenta na međunarodnoj sceni, mogu se sažeti na sljedeći način:

- (i) Unutarnja fragmentacija (nesuglasice i nedosljednosti);
- (ii) Vanjske ovisnosti koje umanjuju autonomiju Europe (ovisnost o SAD-u za sigurnost, Kini za trgovinu, Rusiji za energiju te južnim i istočnim perifernim područjima za demografsku kompenzaciju);
- (iii) Moralne nedosljednosti (upitna prodaja oružja, selektivno poštivanje ljudskih prava, vladavine prava, demokracije i humanitarnog prava unutar i izvan kontinenta, pristup sportskim i kulturnim događajima);
- (iv) Poskolonijalni propusti i povijesna amnezija (teret imperijalne prošlosti, paternalizam spram Globalnog juga, suptilni šovinizam u obrazovanju, medijima i kulturi);
- (v) Prioritizacija ekonomije nad principima (poslovni ugovori vođeni profitom umjesto moralnim imperativima, povjesnoj zadaći, i pravnim obvezama);
- (vi) Gubitak meke moći i kulturnog vodstva kao glavne moći Europe na svjetskoj pozornici (dugo je Europa imala monopol nad povijesnim autoritetom, bila svjetionik humanizma i moralni rezervoar).

Ukratko, glavna prepreka kontinenta moralnom trijumfu nije nedostatak nj. vrijednosti, već odustvo koherentnog, principijelnog i odlučnog djelovanja za njihovu obranu i promociju u fragmentiranom, interesima vođenom globalnom sustavu. Bez istinskog vodstva, jedinstva, kolektivne (a ne selektivne) sigurnosti kako je određeno Helsinkškim Završnim Aktom i Poveljom, strateške neovisnosti i koherentnosti, kao i hrabrosti da se prihvate ekonomski i politički troškovi zbog moralnog vodstva, Europa riskira daljnju irelevantnost na svjetskoj sceni. Bhutan ili Nepal, izbor je jednostavan.⁴

⁴ Gornje se odnosi na nedavni masovni općenarodni revolt protiv sve tri glavne političke stranke - vladajuće i oporbenih - potaknut nepodnošljivim društvenim i ekonomskim razlikama u nepalskom društvu. Nezadovoljstvo, koje je preraslo u nasilje i rezultiralo smrtnim slučajevima, ozljedama te bezglavim bjegom državnih dužnosnika i njihovih članova obitelji van zemlje, bilo je potaknuto kroničnim, neriješenim problemima poput dugotrajne nezaposlenosti mladih, korupcije, nedostatka pristupa kvalitetnom obrazovanju i zdravstvenoj skrbi te sve većim jazom između bogatih i siromašnih.

Literatura

1. Haraldsson, G. D., & Kellam, J. (2021). *Going public: Lessons from Iceland's journey to a shorter working week*. Alda – Association for Sustainability and Democracy <https://autonomy.work/portfolio/icelandsww/>
2. Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., & Behrens, W. W. (1972). *The limits to growth*. Club of Rome. Universe Books.
3. New Zealand Treasury. (2019). *The Wellbeing Budget 2019*. Government of New Zealand. <https://www.treasury.govt.nz/publications/wellbeing-budget/wellbeing-budget-2019>
4. Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century* (A. Goldhammer, Trans.). Belknap Press.
5. Piketty, T. (2020). *Capital and ideology* (A. Goldhammer, Trans.). Harvard University Press.
6. Royal Government of Bhutan. (2008). *The Constitution of the Kingdom of Bhutan* http://www.nationalcouncil.bt/assets/uploads/docs/acts/2014/The_Constitution_of_Bhutan_2008.pdf
7. Ura, K., Alkire, S., Zangmo, T., & Wangdi, K. (2012). *A short guide to Gross National Happiness Index*. Centre for Bhutan Studies. <https://ophi.org.uk/wp-content/uploads/Bhutan-GNH-Index-short-guide.pdf>
8. Fromm, E. (1976). *To Have or To Be?* Continuum.
9. Bajrektarevic, A. (2005). OSCE EF 13th Ministerial, Closing Session (EF.NGO/9/05) www.osce.org/files/f/documents/1/7/14857.pdf
10. Hayek, F. A. (1982). *Law, legislation and liberty: A new statement of the liberal principles of justice and political economy* (Vols. 1–3). University of Chicago Press.
11. Baković, J. (1979). *Služba društvenog knjigovodstva u sistemu socijalističkog samoupravljanja*, Narodne Novine, Zagreb-Sarajevo
12. Sartre, J-P. (1985). *Critique de la raison dialectique*, Éditions Gallimard
13. Varoufakis, Y. (2017). *Adults in the room: My battle with Europe's deep establishment*.
14. Bajrektarević, A. H. (2013). Geopolitics of Peter Pan, Europe of the West: Imperialism of Imagination. *Geopolitics, History, and International Relations*, 5(2), 136–150